

DÜNYA TİCARETİNİN SERBESTLEŞTİRİLMESİ: KÜRESELLEŞME VE EKONOMİK BİRLEŞMELER

Prof. Dr. Mehmet KARAGÜL

İçindekiler

■ Giriş	3
■ Çok Taraflı Ticaret Sistemi	4
■ Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ-WTO)	5
■ DTÖ'nün amaçları	6
■ DTÖ'nün İşlevi	7
■ GATT ve DTÖ (WTO) neoklasik teoriye dayanır	8
■ DTÖ'nün temel faaliyetleri	9
■ DTÖ'nün iki temel kuralı	10
■ DTÖ'nün yönetim yapısı	11
■ DTÖ: karar süreci	14
■ GATT'dan DTÖ'ye varan gelişmeler	16
■ GATT (WTO) olmadığında dünya ticareti	17
■ GATT'ın Amaçları	18
■ GATT'ın Temel İlkeleri	19
■ GATT'ın dünya ticaretini serbestleştirme mekanizması	20
■ GATT ve ticaret görüşmeleri	21
■ Çeşitli GATT politika ve uygulamaları	25
■ Uruguay Görüşmeleri ve DTÖ sonrası	27
■ Anlaşmazlıkların Halli Mekanizması	34
■ DTÖ(WTO) ile dünya ticareti	35

Giriş

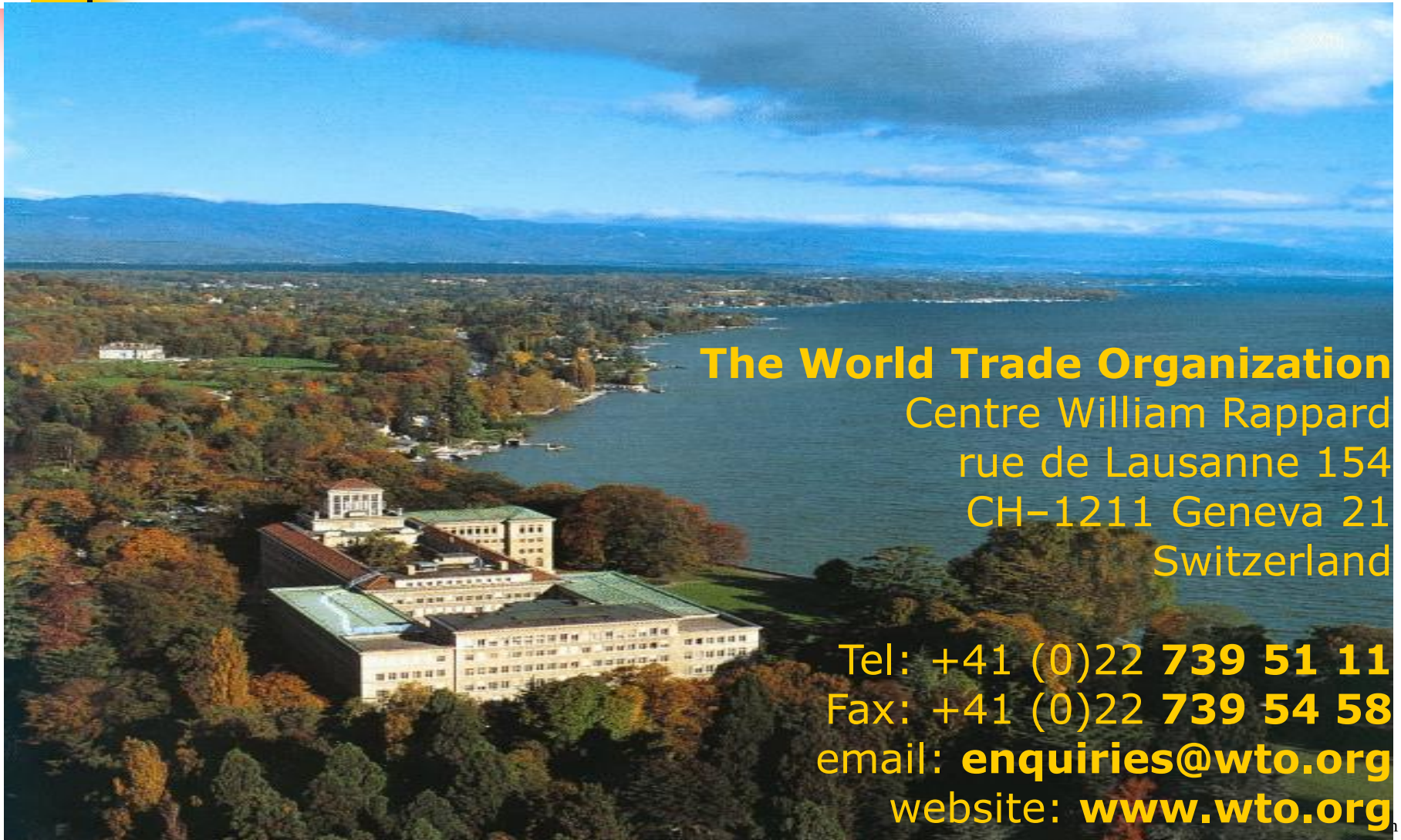
- II.Dünya savaşından sonra ortaya çıkan dünya ticaretini serbestleştirme eğilimleri günümüzde de hızlı bir biçimde sürmektedir. Bu süreç iki ayrı doğrultuda gelişme göstermiştir.
- Birincisi GATT çerçevesindeki görüşmelerle ticaretin serbestleştirilmesine dayanan küresel yaklaşım, diğeri iktisadi birleşme hareketlerini kapsayan bölgesel yaklaşım.
- **I. KÜRESELLEŞME**
- Dünya ticaretini evrensel boyutta serbestleştirme çabalarına verilen isimdir. Sadece ekonomik bir kavram olmayıp sosyal, siyasal ve kültürel boyutları da olan bir konudur.
- 1980-90'lı yıllardan itibaren başlayan küreselleşme sürecinin ekonomik boyutu daha kabarıktır.
- Ekonomik küreselleşmenin üç boyutu dikkat çekmektedir:
 - Ticari küreselleşme
 - Mali küreselleşme
 - Üretimin küreselleşmesi (çokuluslu şirketler)
- Ticari küreselleşme süreci 1947'de GATT'ın oluşturulmasıyla başlar.
- Ticari küreselleşme iki ayrı doğrultuda gelişmektedir:
 - GATT veya sonradan DTÖ doğrultusundaki çoktarafli görüşmeler
 - İktisadi birleşmeler

Çok Taraflı Ticaret Sistemi

- **Bugünkü çok taraflı ticaret sistemi üç aşamada oluşmuştur:**
 - **GATT (Gümrük Tarifeleri ve Ticaret Genel Anlaşması – 1948)**
 - **Ticaret müzakereleri turları**
 - **1994 Marakeş Konferansı DTÖ'nün kurulması ve Uruguay Raund Anlaşmaları**

DTÖ (The World Trade Organization)

The World Trade Organization

Centre William Rappard

rue de Lausanne 154

CH-1211 Geneva 21

Switzerland

Tel: +41 (0)22 **739 51 11**

Fax: +41 (0)22 **739 54 58**

email: **enquiries@wto.org**

website: **www.wto.org**

Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ-WTO)

- WTO, 1 Ocak 1995'te kurulmuştur. Uruguay Round'a taraf olan ülkeler 15 Aralık 1993'te görüşmeleri tamamlamış ve Fas'ın Marakeş kentinde Nisan 1994'te "Nihai Karar" bakanlar tarafından imzalanmıştır. 15 Nisan 1994'te ilan edilen Marakeş Deklerasyonu, Uruguay Round'u görüşmelerini onaylamış ve Tarifeler ve Ticaret Genel Anlaşması (GATT) altında gerçekleştirilen yedi görüşmenin "dünya ekonomisini güçlendirdiği ve daha fazla ticaret, yatırım, istihdam ve gelir artışı sağladığı"nı ilan etmiştir. WTO, Uruguay Round'u görüşmelerinin şekillendiği ve bir anlaşmadır ve GATT'in devamıdır.
- WTO, sadece üyelik açısından (1994 sonunda 128 üye) GATT'tan fazla değil, aynı zamanda, uygulandığı ticari faaliyetler ve ticaret politikalar açısından da daha geniş bir alanı kapsamaktadır. GATT, sadece mal ticaretini kapsarken, WTO mal, hizmetler ve fikri mülkiyet hakları olarak da bilinen "fikir ticareti"ni de kapsamaktadır.

DTÖ'nün amaçları

- Ticarete engellerin, kısıtlamaların ve yasaklamaların kaldırılması
- Dünya ticaretinin kural ve disiplinlere dayalı saydam ve tahmin edilebilir bir sisteme oturtulması
- Kaynakların daha verimli kullanılması
- Ticaretin serbestleştirilmesi ve artırılması

DTÖ'nün temel faaliyetleri

- Örgütün kapsamına giren (GATT'dan devralınan) anlaşmaların uygulanması, yönetimi ve işleyişinin sağlanması.
- Yapılacak yeni çok yanlı ticaret görüşmeleri için bir forum oluşturma, ticareti serbestleştirme çabalarına yeni alanlar katma.
- Üyeler arasında çıkabilecek anlaşmazlıkları çabuk ve etkili biçimde çözmek üzere bir arabuluculuk mekanizması kurma (Anlaşmazlıkların Çözüm Organı).
- Üyelerin dış ticaret politikalarını gözden geçirme ve değerlendirme (Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Mekanizması – TPRM, Ticaret Politikalarını Gözden Geçirme Organı).
- Sürekli bir kurumsal yapı olarak IMF, Dünya Bankası ve bunlara bağlı kuruluşlarla yakın işbirliği yapma.
- Uluslararası ticaret sisteminin faydalarından yararlanmaları için geliştirmekte olan ülkelere ve dönüşüm ekonomilerine yardımcı olma.

DTÖ'nün iki temel kuralı

- GATT'dan devralınan iki temel kural var:
 - En çok kayrılan ülke kuralı
 - En çok kayrılan ülke kuralına göre, bir üye ülkenin diğerinin mallarının ithaliyle ilgili olarak ona verilen bir ödün (tarife indirimi gibi) veya sağlanan bir kolaylık, ayırım yapılmadan diğer bütün ülkelere de aynen geçerli kılınmalıdır.
 - Ulusal işlem kuralı
 - Yurt içinde uygulanan vergi ve öteki müdahalelerde yerli mallarla yabancı mallar arasında bir fark gözetilmeden hepsine aynı işlem yapılmasını ifade eder.

DTÖ'nün yönetim yapısı

- Bakanlar Konferansı (Ministerial Conference)
 - Üye ülkelerin ilgili bakanlarından oluşur
 - En yüksek karar mevkidir
 - En az 2 yılda bir toplanır
- Genel Konsey (General Council)
 - Daha sık toplanır ve tüm ülke temsilcilerinden oluşur
 - Bakanlar Konferansı adından faaliyet gösterir
 - Cenevrede toplanır
- Genel Direktör
 - Örgütü temsil eder ve ilgili bakanlar tarafından atanır
- Konseyler
 - Mal ticareti
 - Hizmet ticareti
 - Ticaretin fikri mülkiyet hakları
- Çeşitli komiteler
- Yönetim üyelik ve konsensusa dayanmaktadır.
- Merkezi Cenevrededir.

DTÖ'NÜN KURUMSAL YAPISI

Bakanlar Konferansı

Ticaret Politikalarını
Gözden Geçirme Organı

Genel
Konsey

Anlaşmazlıkların
Halli Organı

Mal Ticareti
Konseyi

Ticaretle Bağlantılı
Fikri Mülkiyet
Hakları Konseyi

Hizmetler
Ticareti
Konseyi

Komiteler:

- Ticaret ve Çevre
- Ticaret ve Kalkınma
- Bölgesel Ticaret Anlaşmaları
- Ödemeler Dengesi
- Bütçe, Finans ve Yönetim

Çalışma Grupları:

- Katılmalar

Komiteler:

- Pazara Giriş
- Tarım
- Sağlık Önlemleri
- Ticaretle Teknik Engeller
- Subvansiyonlar ve Telafi Edici Önlemler
- Anti-Dumping
- Gümrük Değerleme
- Menşe Kuralları
- İthalat Lisansları
- Ticaretle Bağlantılı Yatırım Önlemleri
- Korunma Önlemleri

Çalışma Grupları:

- Devlet Ticari Teşekkülleri
- Sevk Öncesi İnceleme

Komiteler:

- Finansal Hizmetler Ticareti
- Özel Taahhütler
- Ulusal Düzenlemeler Komitesi
- GATS Kuralları Çalışma Grubu

Çoklu Anlaşmalar

Sivil Havacılık Komitesi
Kamu Alımları Komitesi

GATT'dan DTÖ'ye varan gelişmeler

- 1930'larda dünya ticaretinde yoğun koruyuculuk ve iktisadi milliyetçilik hareketleri yaygınlaşmıştır.
- Bu durumdan özellikle Batılı sanayileşmiş ülkeler şikayetçiydi.
- 1944'te Bretton Woods Konferanslarında IMF ve WB oluşturulmuştur.
- 1947-1948 arasında Havana'da toplanan elli kadar ülkenin temsilcisi Uluslararası Ticaret Örgütü (ITO) oluşturulması kararı aldılar.
- ITO yasasında kurumun temel görevinin uluslararası ticaretin liberalleştirilmesiydi. Fakat yasa yoğun muhalefet nedeniyle ülke parlamentolarından geçmedi.
- 1948'de uluslararası ticaretin liberalleşmesine yönelik olarak geçici GATT anlaşması imzalandı ve onun parlamentolar tarafından onaylanması gerekmiyordu.
- GATT giderek süreklilik kazandı ve Cenevrede bir daimi sekretaryası oluşturulmuştur.

GATT'ın Amaçları

Ticaretin serbestleştirilmesi

- Engellerin kaldırılması ve uluslararası ticaretin kural ve disiplinlere dayandırılması
- Şeffaf ve öngörülebilir bir ticaret sistemi oluşturulması
- Miktar kısıtlamalarını yerine tarifeler yoluyla koruma sağlanması
- Tarifelerin bağlanması ve zaman içinde aşağı çekilmesi

GATT'ın Temel İlkeleri

En Çok Kayrılan Ülke Prensibi

- Herhangi bir ülkeye tanınan herhangi bir hak ya da lehte muamelenin diğer üye ülkelere de tanınması
- Ulusal Muamele hükmü
 - Yerli ürün ile ithal ürün arasında doğrudan veya dolaylı olarak vergilendirme veya diğer kesintiler açısından yerli ürün lehine ayrımcı bir muamele yapılmaması

GATT'ın Politika ve İlkeleri

■ **A) Koruma Aracı Olarak Gümrük Tarifelerinin Tercih Edilmesi**

- Yani tarife kotadan daha üstündür.

■ **B) GATT ve “Haksız Rekabet” Uygulamaları**

- GATT 1947’de yer almış,
- Dampinge karşı anti-damping vergisi yetkisi verilmiştir.
- İhracat subvansiyonlarına karşı ithalatçı ülkenin telafi edici vergi uygulama hakkı verilmiştir.
- Tokyo Görüşmelerinde Anti-Damping Kodu ve Sübvansiyonlar ve Telafi Edici Vergiler Kodu benimsenmiştir.

GATT'ın Politika ve İlkeleri

■ C) GATT ve Çevre Korunması

- Çevre konusunda GATT politikalarına önemli çapta eleştiri yapılmıştır.
- Çevre konusu Uruguay Görüşmelerinde ele alınsa da bir karara varılamamıştır.

■ D) GATT ve Yeni Korumacılık Akımı

- Bir üye ülkenin ihracatı, ithalatçı üye ülkede ciddi bir zarara yol açıyor veya böyle bir tehlike doğuruyorsa, bu durumda ithalatçı ülke hükümeti iç piyasasını korumak amacıyla kısıtlayıcı önlemler alma hakkına sahip olmuştur.

GATT'ın dünya ticaretini serbestleştirme mekanizması

- Üyel ülkeler arasında belirli aralıklarla yapılan çok yanlı tarife görüşmeleri yoluyla yürütüyordu.
- Görüşme tekniği “karşılıklı ödün” (reciprocity) ilkesi olmuştur.
- Yani belirli malların önemli ihracatçısı olan ülke veya ülke grupları başlıca ticaret ortaklarından, onlara sattıkları mallar üzerinde gümrük indirimleri talep ederler, karşı tarafa, onlar da kendi mallarından ödün verirler.
- GATT görüşmelerinde asıl pazarlıklar ABD ile AB ve Japonya gibi ülkeler veya ülke grupları arasında yapılmıştır.
- Belli başlı ithalatçı ve ihracatçılar arasında sağlanan tarife uzlaşmaları daha sonra genel bir tarife anlaşmasıyla tüm üyelere yaygınlaştırılmıştır.
- Karşılıklı ödün ilkesinin bir istisnası az gelişmiş ülkelerle ilgiliydi. Uruguay rauduna kadar bunlar karşılık olarak bir tarife indiriminde bulunmadan ödünlerden yararlanıyorlardı. Bu raunddan sonra onlar da sürece katılmıştır.

GATT Toplantıları

- 1947 yılında Cenevre’de yapılan ilk toplantı ile birlikte 1994 yılındaki son toplantısı olan Uruguay Toplantılarına kadar gerçekleştirilen GATT görüşmelerinin sayısı sekizdir.
- Önceki görüşmeler özellikle ABD ve Batı Avrupa ülkeleri arasında yoğunlaşıyordu. Sonradan buna Japonya da katıldı.
- Zamanla bölgesel ekonomik gruplar oluşmuş ve bu gruplar toplantılara tek bir sözcü ile katılmışlardır (AB, EFTA, Nordik Topluluğu ve ASEAN).
- Kennedy Görüşmelerile tarife indirimleri tek tek maddeler üzerinde değil, tüm tarifeler üzerinde belirli oranlardan yapılması yöntemi benimsendi.

GATT Toplantıları

GATT KONFERANSLARI

Toplantı	Süresi
1. İlk konferans, Cenevre, İsviçre	1947
2. İkinci konferans, Annecy, Fransa	1949
3. Üçüncü konferans, Torquay, İngiltere	1950-1951
4. Dördüncü konferans, Cenevre, İsviçre	1955-1956
5. Dillon Görüşmeleri, Cenevre, İsviçre	1961-1962
6. Kennedy Görüşmeleri, Cenevre, İsviçre	1964-1967
7. Tokyo Görüşmeleri, Cenevre, İsviçre	1974-1979
8. Uruguay Görüşmeleri, Punta del Este, Uruguay	1986-1994
9. Doha Görüşmeleri, Doha, Katar	2001-2004

GATT Toplantıları

Yıllar	Yer/İsim	Katılan Ülke Sayısı	Tartışma Konuları
1947	1. Cenevre Round	23	Tarifeler
1949	2. Annency Round	13	Tarifeler
1951	3.Torquay Round	38	Tarifeler
1956	4.Cenevre Round	26	Tarifeler
1960-1961	5.Dillon Round	26	Tarifeler
1964-1967	6.Kennedy Round	62	Tarifeler ve anti-damping önlemleri
1973-1979	7.Tokyo Round	102	Tarifeler, tarife dışı önlemler ve çokyanlı anlaşmalar
1986-1993	8.Uruguay Round	123	Tarifeler, tarife dışı önlemler kuralları, hizmetler, fikri mülkiyet hakları, anlaşmazlıkların halli, tekstil, tarım, DTÖ'nün kurulması vb
2001-2004	9. Doha Round	144	Tarımda, sanayide ve hizmetlerde küresel ticareti serbestleştirmek

GATT Toplantıları

- İlk toplantılarda yalnız sanayi ürünleri ele alınmış ve tarife indirimleri üzerinde durulmuştur. Zamanla bu alanda sınırlı bir ilerleme oldu. Örneğin, Kennedy Görüşmelerinde dampinge karşı Anti-Damping Kodu benimsenmiş, Tokyo Görüşmelerinde de ilk kez tarife dışı engeller konusu tartışılmıştır.
- En kapsamlı Uruguay Görüşmelerinde ise mal ticaretine ek olarak, hizmet ticareti, sınai ve fikri mülkiyet haklarının korunması ve tarımsal sübvansiyonlarla diğer tarife dışı araçlar tartışılmıştır.

Uruguay Görüşmeleri ve DTÖ sonrası

- 1986 Eylül ayında Uruguay'ın Punta del Este kentinde başlamış ve 15 Nisan 1994'de Fas'ın Marakeş kentinde 125 ülkenin nihai anlaşmayı imzalamasıyla sonuçlanmıştır.
- Başlangıçta görüşmelerin dört yıl sürmesi planlanmıştı. Ancak, tarımsal sübvansiyonların kaldırılması konusunda ABD ile AB (özellikle Fransa) arasında çıkan görüş ayrılıkları nedeniyle dört yıl daha uzandı.
- Burada tarımsal subvansiyonlarla birlikte hizmet ticaretinin serbestleştirilmesi ilk kez tartışılmıştır.
- Ayrıca tarife ve tarife dışı engellerin kaldırılarak yeni korumacılığın yayılışının önlenmesi, fikri ve sınai mülkiyet haklarının korunması ve resmi ihalelerde yerel firmalar lehine konulan ayrıcalıkların giderilmesi, diğer önemli konular arasında yer almıştır.

Uruguay Görüşmeleri ve DTÖ sonrası

- Uruguay Görüşmelerinin diğer bir sonucu da DTÖ'nün kurulmasıdır.
- Görüşmelerde GATT 47 sözleşmesine değişiklik yapılmış ve bu şekilde oluşan GATT 94 DTÖ'nün kapsamına alınmıştır.

Uruguay Görüşmeleri ve DTÖ sonrası

- Görüşmelerde elde edilen sonuçları aşağıdaki biçimde özetlemek mümkündür:

■ Sanayi Malları Üzerindeki Gümrük Tarifeleri

- Gelişmiş ülkeler sanayi ürünleri üzerindeki tarifelerde yeniden ortalama %34 dolayında bir indirim yapmayı kabul ettiler. Böylece bu alandaki tarife oranı Uruguay öncesi %4.7'den Uruguay sonrasındaki indirimlerle %3'e düşürülmüş olacaktır.

■ Gönüllü İhracat Kısıtlamaları

- Genellikle “gri alan önlemleri” de denen gönüllü ihracat kısıtlamaları veya iç piyasa düzenlenmesi anlaşmaları gibi önlemler 4 yıllık bir süre içerisinde kaldırılacaktır.

■ Az Gelişmiş Ülkeler

- Az gelişmiş ülkelere bağlayıcı tarife indirimleri öngörülmüştür.

■ Tarım

- Tarımla ilgili taahhütler üç grupta toplanmıştır: pazara giriş, iç destekler ve ihracattaki sübvansiyonlar.

Uruguay Görüşmeleri ve DTÖ sonrası

Tekstil ve Giyim Sektörü

- Bu mallar üzerindeki, Çok Elyafıllar Anlaşmasına dayanılarak konulan ihracat kotaları 10 yıllık bir sürede daha az kısıtlayıcı olan tarifelere dönüştürülecek ve bu sürede tarifeler de %25 oranında indirilecektir.

■ Hizmetler Ticareti

- Hizmetler alanında liberalleşmeyi gerçekleştirmek üzere Hizmetler Ticareti Genel Anlaşması (General Agreement on Trade in Services –GATS) kabul edilmiştir.

■ Sınai ve Fikri Mülkiyet Hakları

- 1967 Paris Anlaşması, 1971 Bern Anlaşması, Roma Anlaşması ve ilgili diğer anlaşmalar kabul edilmekte ve üye ülkelerin uyacakları bazı standartlar konulmaktadır.

■ Miktar Kısıtlamaları

- Kural dışı olarak belirli durumlarda uygulanabilecek miktar kısıtlamalarının sanayileşmiş ülkelerde 2 yıl, gelişmekte olan ülkelerde 5 yıl içinde kaldırılması öngörülmüştür.

■ Ticaret Politikalarının Gözden Geçirme Mekanizması (TPRM)

- İlk kez bu çerçevede çalışacak bir organa yer verilmiştir.

■ Ticaretle İlişkili Yatırım Önlemleri

- İmalat sanayideki yabancı sermaye işletmelerinin uymak zorunda oldukları yerel malzeme kullanma veya ihracat yapma gibi zorunlulukları da aşamalı biçimde kaldırılmaktadır.

WTO ve GATT arasındaki farklar

WTO, sadece GATT'ın biraz genişletilmiş bir şekli değil, aksine tamamen değişik bir yapıya ve farklı bir karaktere sahiptir. İkisi arasındaki temel farklılıklar şöyle sıralanabilir;

GATT, herhangi bir kurumsal yapısı olmayan ve kuruluşundaki amacı 1940'ta Uluslararası Ticaret Örgütü'nü kurmak olan ve bu amaçla çeşitli kuralları içeren çok taraflı bir anlaşmadır,

- GATT, geçici olarak kurulmuş ve 40 yıllık bir faaliyetten sonra anlaşmaya taraf olan hükümetler GATT'ı sürekli bir anlaşmaya çevirmek istemişlerdir. WTO taahhütleri buna karşın sürekli bir karakter taşımaktadır,
- GATT kuralları sadece mal ticaretini kapsarken, WTO mal ticaretinin yanında, hizmetler ticareti ve ticari nitelikteki fikri mülkiyet haklarını da kapsamaktadır,
- GATT anlaşması çok taraflı bir araçken 1980'lerde yeni pek çok anlaşma ilave edilerek, selektif bir yapıya dönmüştür. WTO'yu oluşturan anlaşmalar ise neredeyse tamamı çok taraflıdır ve taahhütler üyelerin tamamını bağlamaktadır,
- WTO, GATT'a göre anlaşmazlıkların çözümünde daha hızlı çalışan, otomatik mekanizmalara sahiptir.
- **1947** GATT anlaşması **1995** yılının sonuna kadar yürürlükte kalmıştır ve bu suretle tüm GATT üyelerinin WTO anlaşmasını kabul etmeleri için gerekli süre sağlanmıştır. Fakat GATT, "GATT 1994" şeklinde WTO anlaşmasının bir parçası olarak uluslararası mal ticaretini etkileyen ana hususları belirlemeye devam edecektir.

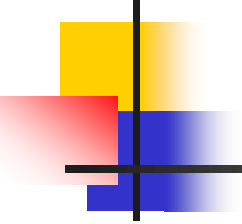
II. İKTİSADİ BİRLEŞMELER TEORİSİ

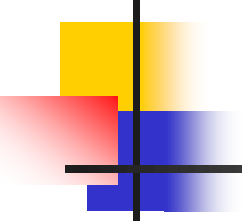
- GATT'ın yaptığı küresel yaklaşım, uluslararası ticaretin tüm ülkeleri kapsayacak genel bir çerçevede liberalleştirilmesini amaçlar.
- İktisadi birleşmeler, siyasal bakımdan bağımsız ülkeleri ekonomik yönden birbirine daha bağımlı duruma getirir.
- Ülkeler iktisadi birleşme akımlarına katılarak üretim kapasitelerini, kaynak verimliliklerini ve sonuçta toplumsal refah düzeylerini artırmayı amaçlarlar.

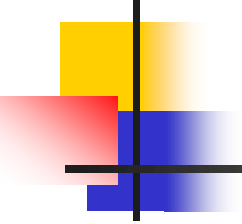

Türleri:

- Günümüzde iktisadi birleşme veya gruplaşma hareketleri çok değişik şekiller almaktadır. Birleşmenin derecesine göre bunları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:
 - *Tercihli Ticaret Anlaşmaları*: En dar kapsamlı iktisadi işbirliği örneğidir. Burada anlaşmaya üye olan ülkeler, tek yanlı veya karşılıklı olarak belirli mallar üzerindeki gümrük tarifelerinde indirimde bulunurlar (tarife ödünleri verirler).
 - *Serbest Ticaret Bölgesi*: Bu tür birleşmelerde, birliğe üye ülkeler, aralarındaki ticarete gümrük tarifelerini ve miktar kısıtlamalarını kaldırmakta, fakat birlik dışında kalanlara karşı her biri kendi özel tarifelerini uygulamaktadır.

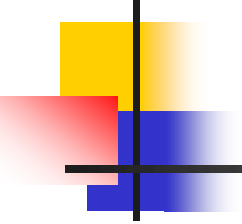
-
- *Gümrük Birliği*: Burada serbest ticaret bölgelerinden daha ileri bir birleşme söz konusudur. Şöyle ki, hem üyelerin kendi aralarındaki ticarete gümrük tarifeleri ve kotalar kaldırılmakta, hem de birlik dışında kalan ülkelere karşı tek bir ortak tarife uygulanmaktadır.
 - *Ortak Pazar*: Gümrük birliğinden daha ileri bir iktisadi birleşmedir. Çünkü gümrük birliğinde olduğu gibi üyeler, aralarındaki ticareti serbestleştirip dışa karşı ortak tarife uygularlarken, emek ve sermaye gibi üretim faktörlerinin de bölge içinde serbest dolaşımı sağlanmaktadır.

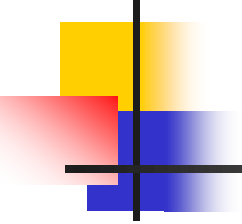
-
-
- *İktisadi Birlik*: İktisadi birleşme hareketlerinin en ileri şeklidir. İktisadi birliklerde, üye ülkelerin bireysel makro ekonomik politika izlemedeki serbestîleri bir ölçüde, birliğe devredilir. Böyle bir aşamaya geçilmiş olabilmesi için tek bir para ve bankacılık sistemi, ortak mali politikalar ve tüm birlik çapında ortak ekonomik politikaları belirleyecek ve uygulayacak ülkeler üstü bir organın kurulmuş olması gerekir.

-
-
- Ekonomik birliğin bir diğer Şekli de “parasal birlik”tir. Parasal birlik, üye Őlkelerin ulusal paraları arasında sabit kur iliŐkisi kurulmasını Őngörmekte, bunun için de ulusal para ve maliye politikalarının uyumlaştırılmasını amaçlamaktadır.
 - Parasal birlikler çoğu kez dalgalı kur sistemlerinin temel özelliği olan kur deđiŐmelerinin, dış ticaret ve sermaye akımları üzerindeki caydırıcı etkilerini gidermek için yapılan düzenlemelerdir. Özellikle sıkı ekonomik ve ticari ilişki içinde bulunan Őlkeler arasında, bu tür birliklerin kurulması üyelerin yararına olabilir.

Gümrük Birlikleri ve Serbest Ticaret Bölgeleri:

- Tercihli ticaret anlaşmaları birer uluslararası iktisadi işbirliği örnekleridir. Ancak bunlar örgütsel bir yapıya sahip değildir. Günümüzde iktisadi birleşme hareketleri içine en sık rastlananlar gümrük birliği ile serbest ticaret bölgeleridir. Bunların her ikisinde de üye ülkeler arasındaki gümrük tarifeleri ve kotaların kaldırılması söz konusudur. Ancak, gümrük birliklerinde dışa karşı ortak bir gümrük tarifesi uygulanırken, serbest ticaret bölgelerinde her ülke kendi özel tarifesini sürdürmektedir.

-
- Serbest ticaret bölgeleri, üyelerin dışa karşı farklı tarifeler uygulamaları dolayısıyla, uluslararası ticareti dolambaçlı yollara saptırabilir. Çünkü daha önce de belirtildiği gibi, birlik dışındaki ülkelerden birlik içindeki yüksek gümrüklü ülkeye mal ihraç edecek olan ihracatçılar, mallarını önce birlik içinde düşük tarifeli ülkeye gönderir ve orada bu düşük tarifeleri ödedikten sonra, asıl amaçladıkları yüksek gümrüklü ülkeye re-eksport yaparlar. Böyle dolambaçlı yollara başvurulması uluslararası ticaret akımlarının normal gelişmesini bozabilir. Bunu önlemek için ithalatın kaynağını araştırmak gerekir. Bu ise yerli katkı payını kanıtlayan belgelerin veya “menşe şahadetnameleri”nin kullanılmasını gerektirir ki, bu da bir anlamda bürokrasiyi artırmaktan başka bir şey değildir.

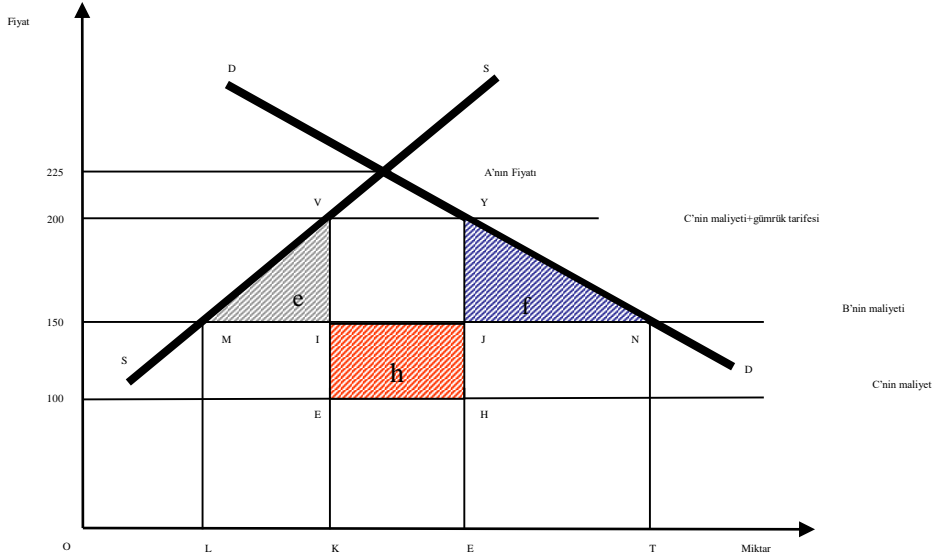
-
- İktisadi birleşme hareketleri genellikle, yakın ilişki içinde bulunan ülkeler arasında kurulur. İlişkilerdeki bu yakınlık acaba neleri kapsar?
 - Coğrafi yakınlık önemli bir etkendir. Coğrafi bakımdan uzak ülkeler arasında taşıma giderleri önemli bir maliyet sorunu doğuracağından, gümrük birliklerinin kurulması da güçleşir.
 - Ekonomik, siyasal ve askeri konularda da yakın işbirliği içinde olmak gerekir. Önemli noktalardan birisi ise ülkelerin ekonomik gelişme düzeyleriyle ilgilidir. Yakın ekonomik işbirliğinin daha çok, benzer ekonomik gelişme düzeyindeki ülkeler arasında gerçekleştirildiği görülmektedir.
 - Ayrıca, birliği kuracak ülkeler arasında yakın tarihi, sosyal ve kültürel bağlar bulunmalıdır. Dil, din gibi ortak kültürel değerler, sıkı ekonomik ilişkiler kurulmasında önemli derecede etkili olabilmektedir.

GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

- Gümrük birliklerinin doğurduğu etkiler önce, statik ve dinamik etkiler diye ikiye ayrılır. Statik etkiler, teknoloji ve ekonomik yapının sabit kalması varsayımı altında, üretim faktörlerinin yeniden dağıtımını dolayısıyla ortaya çıkacak etkileri ifade eder.
- Oysa tek bir piyasanın yerine, birleşme hareketi ile ortak bir geniş piyasanın geçmesi, kaynak arzını, üretim yönetimini ve teknolojiyi değiştiren bir dizi sonuçlar doğurur ki bunlara “dinamik etkiler” denmektedir. Statik etkiler bir defalıktır. Dinamik etkiler ise süreklilik gösteren ve çoğunlukla kalkınmayı hızlandıran etkilerdir.

GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Statik etkiler

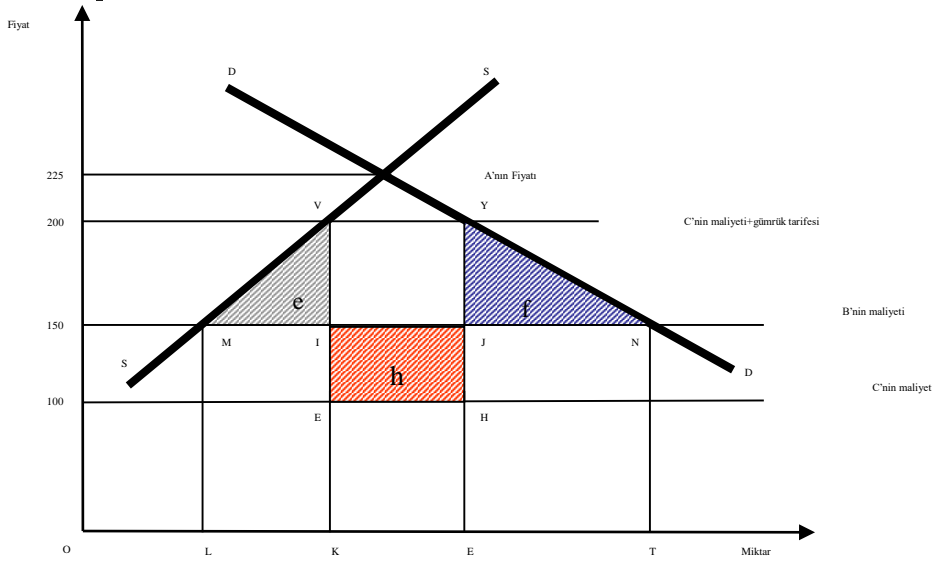

Grafik 1: Gümrük Birliğinin Statik Etkileri

- Statik etkiler, ekonomik ve sosyal yapılar sabit kalması varsayımı altında, üretim faktörlerinin yeniden dağılımı dolayısıyla ortaya çıkacak etkileri ifade eder.
- Bir bölge içinde ticaret engelleri kaldırılınca, bu bölgeyi oluşturan ülkeler arasında dış ticaret hacmi genişler. (Ticaret yaratıcı etki)
- Bölge dışından yapılan ticaretteki daralma meydana gelir. (Ticaret saptırıcı etki)

II- GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Statik etkiler

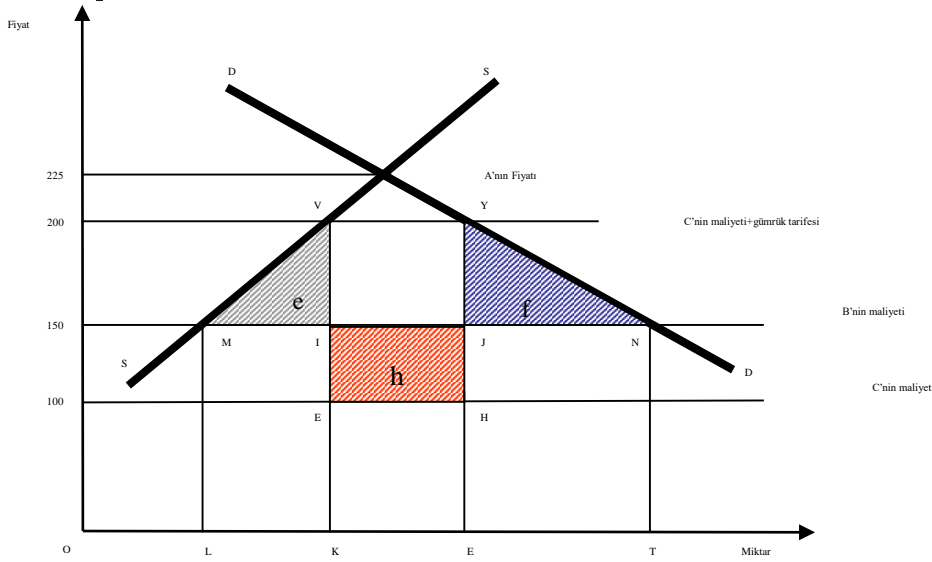

Grafik 1: Gümrük Birliğinin Statik Etkileri

- Üye ülkelerdeki yüksek maliyetli üretimin yerine, birlik içindeki daha verimli ülkenin üretimi geçer. Bu durum karşılaştırmalı üstünlüklere uygundur.
- Gümrük birliklerinin dünya refahı üzerine net etkisi, ticaret artırıcı ve ticaret saptırıcı etkilerin göreceli büyüklüğüne bağlıdır.
- Ticaret artırıcı etki, yüksek maliyetli yerli üretimin azalması (**üretim kazancı**) ve düşük fiyattan tüketici tüketici rantındaki artışı (**tüketim kazancı**) dan oluşur.

II- GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Statik etkiler

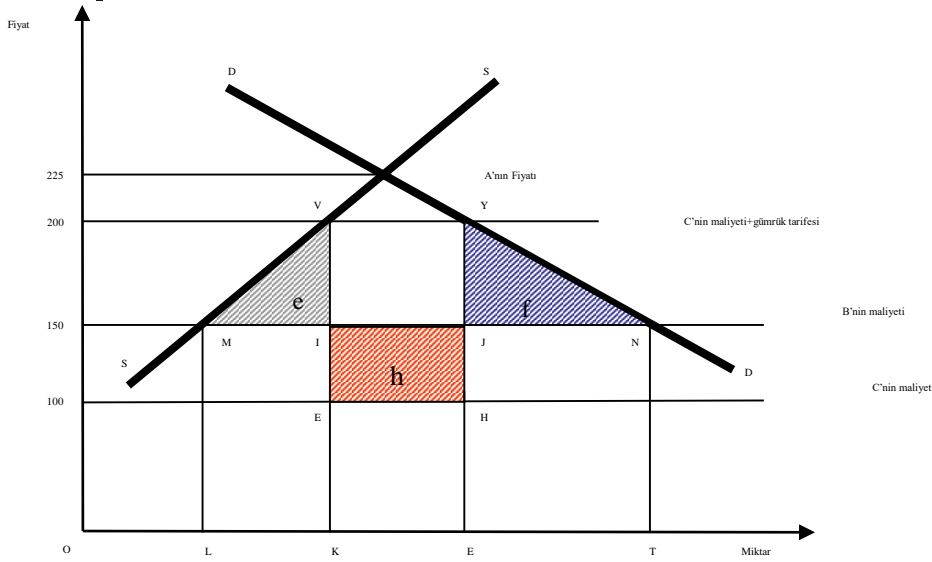

Grafik 1: Gümrük Birliğinin Statik Etkileri

- Ticaret saptırıcı etki, en verimli üreticinin birlik dışında kalması ve malların ortak gümrük tarifesine tabi olması nedeniyle, birliğin bu ülkeden yaptığı ithalatın durmasından kaynaklanır.
- Bu ülke birlik içinde yer alırsa ticaret saptırıcı etki olmaz ve refah düşüşü yaşanmaz.
- Bu durumları grafik ile açıklayalım. A, B, C gibi üç ülke ve bir malı ele alalım. Söz konusu ülkelerdeki malların fiyatları sırasıyla, 225, 150, 100 lira olsun.
- Verimliliği en yüksek ülke C, en düşük ise A olur.

II- GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Statik etkiler

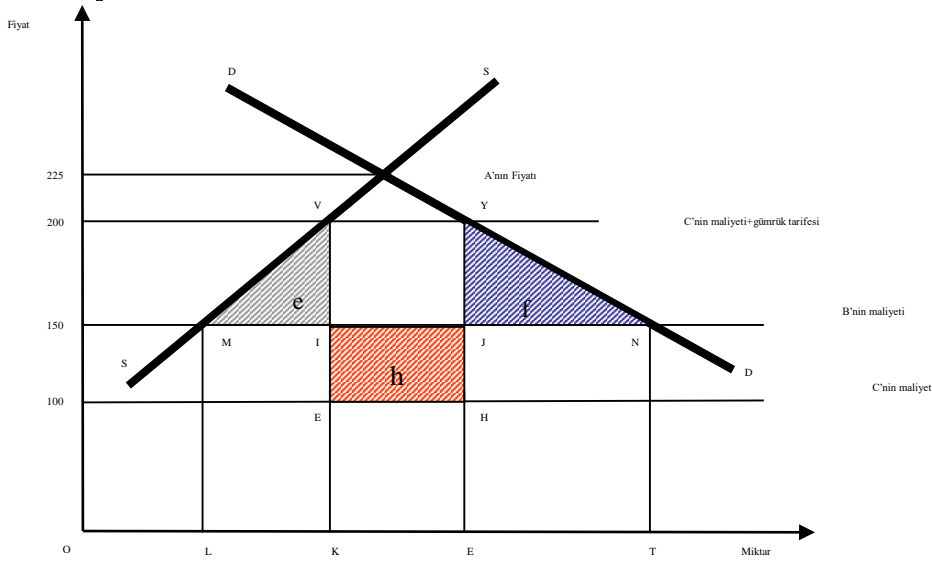

Grafik 1: Gümrük Birliğinin Statik Etkileri

- A ülkesi ilk aşamada yerli üretimi korumak için %100 oranında ad valorem vergi uygulasin.
- B'nin fiyatı 300, C'nin fiyatı 200 olur.
- A ülkesi B'den hiç ithalat yapamaz, tüketiminin bir bölümünü yurt içi üretimden, bir kısmını ise C ülkesinden karşilar.
- Grafikte SS ve DD, A ülkesinin arz ve talep eğrisidir.
- B ve C ülkesinin fiyatları yatay doğrular ile gösterilmiştir.

II- GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Statik etkiler

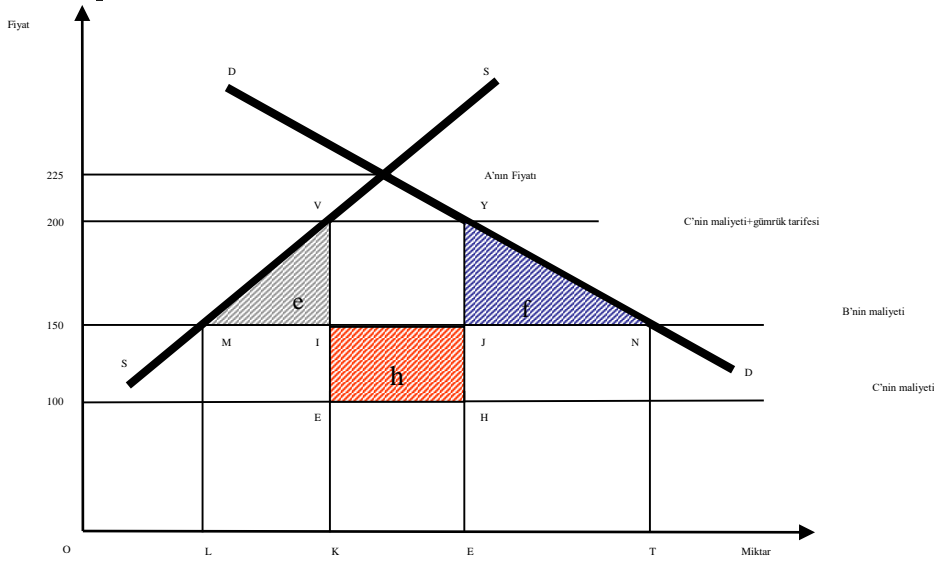

Grafik 1: Gümrük Birliğinin Statik Etkileri

- %100 vergi uyguladığında A ülkesinin tüketimi OR miktardır ve OK miktar yurtiçi üretimle, KR miktar ise C ülkesinden ithal edilir.
- **A ve B ülkesinin gümrük birliği kurduğunu C ülkesinin birlik dışında kaldığını varsayalım.**
- Birlik kurulduktan sonra uygulanan ortak gümrük tarifesi A'nın tarife oranı ile aynı olursa;
- C ülkesinin malı A ülkesinde 200 lira olmaya devam eder.

II- GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Statik etkiler

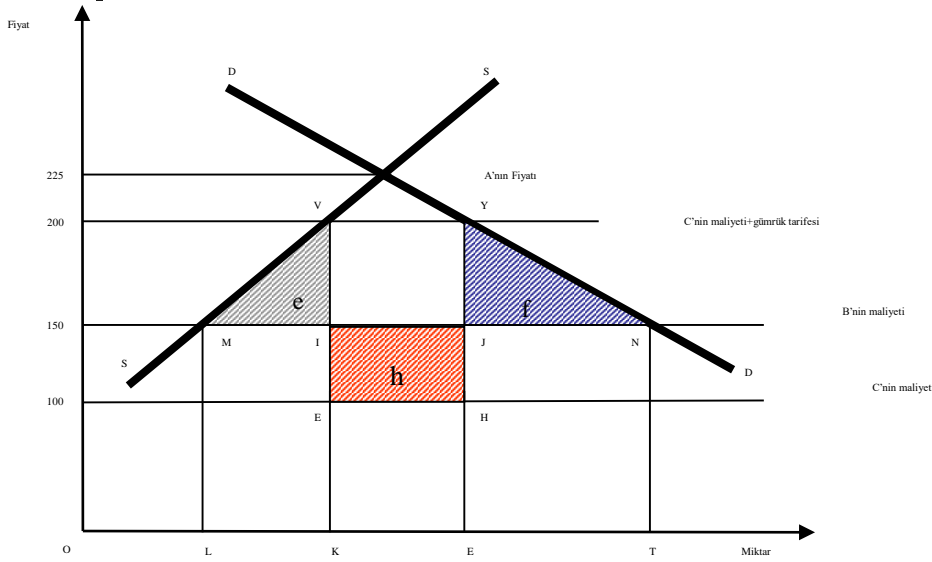

Grafik 1: Gümrük Birliğinin Statik Etkileri

- Birlik içinde B ülkesinin fiyatı geçerli olacağından C ülkesi birliğe mal satamaz.
- A ülkesinin ithalatı LT miktarına yükselir ve bu ithalat tümüyle B ülkesinden yapılır.
- A'nın pahalı üretiminin azalması ve yerine B'nin ucuz üretiminin geçmesi nedeniyle tüketim RT miktarı artar.
- Böylece ithalattaki toplam artış LK+RT miktarı olur. (ticaret yaratıcı etkidir.)
- C ülkesinden yapılan KR miktarı ithalat B ülkesine kayar. (ticaret saptırıcı etki)

II- GÜMRÜK BİRLİKLERİNİN EKONOMİK ETKİLERİ

Statik etkiler

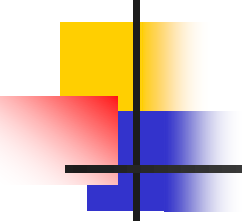
Grafik 1: Gümrük Birliğinin Statik Etkileri

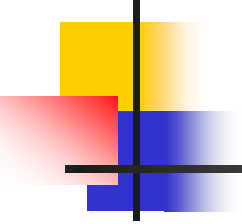
- LK miktar yerli üretimin yerine, B'nin üretiminin geçmesi nedeniyle **refah artışı MVI üçgeninin alanına eşittir.**
- Fiyat düşüşü sonucu ortaya çıkan RT miktar artışın **refahı yükseltici etkisi ise JYN üçgeninin alanına eşittir.**
- C ülkesinin üretim maliyeti B ülkesinden EI kadar düşük olduğundan, bu ülkeden KR miktarındaki ticaret sapmasını doğuracağı refah düşüşü EIJH dikdörtgeninin alanına eşittir.
- **$MVI+JYN > EIJH$ olduğunda net bir refah artışı sağlanır.**

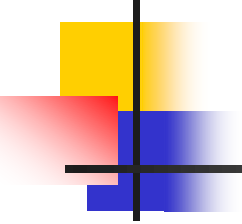

Dinamik Etkiler:

- Ekonomik birleşme hareketleri üye ülkelerin ekonomik yapılarında, üretim kapasitesi ve kaynak verimliliklerinde köklü değişiklikler yapar. Bunlar zaman içinde oluşan, milli geliri, kalkınma hızını ve ekonomik refahı yakından ilgilendiren değişimlerdir.
- Gümrük birliklerinin dinamik etkileri daha önce incelediğimiz dış ticaretin dinamik yararlarınının bir benzeridir. Bunların başlıcalarını tekrar hatırlayalım:

-
- *Dış rekabetin artması:* Gümrük tarifeleri, kotalar ve öteki kısıtlamalar monopollaşmayı ve verimliliği düşük işletmeleri özendirir. Birlik içinde dış ticaret kısıtlamalarının kaldırılması, yerli üreticileri dış piyasa rekabetiyle karşı karşıya getirir. Böylece verimliliği düşük üreticiler endüstriyi terk eder ve ancak rekabete dayanacak kadar verimli çalışanlar faaliyetlerini sürdürebilir.
 - *Ölçek ekonomileri:* Üretim hacminin geniş bir piyasanın ihtiyaçlarını karşılayacak biçimde artırılması, ölçek ekonomilerinden yararlanılmasına yol açar. Büyük ölçekli üretimin doğurduğu maliyetleri düşürücü etkenler içsel ölçek ekonomileri ve dışsal ölçek ekonomileri diye ikiye ayrılır. Birincisi işletmenin kendisinden kaynaklanır.

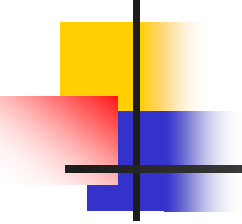
-
- Büyük ölçekli üretim ekonomileri, birliğe katılan ufak ülkeler için daha büyük önem taşır. Geniş bir iç piyasaya sahip ülkeler, birliğe katılmadan da bu ekonomilerden yararlanırlar. Örneğin ABD kendi içinde zaten bir gümrük birliği gibidir.
 - Piyasa hacminin genişlemesi, ayrıca işletme dışı tasarruflar doğurur. Bunlar işletmenin bağlı bulunduğu endüstri dalının genişlemesinden kaynaklanır.
 - *Teknolojik ilerleme*: Gümrük birlikleri, üye ülkelerin teknolojik ilerleme hızlarını yükseltir.
 - *Yatırımları özendirme*: Gümrük birlikleri, kaynakların etkinliğini, dolayısıyla milli geliri yükseltir. Milli gelirdeki büyüme de tasarrufları ve yatırımları artırır.

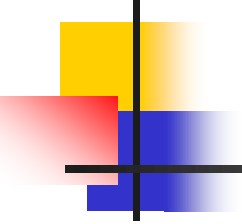
-
- Belirtmek gerekir ki, gümrük birliklerinin oluşturulması, üçüncü ülke üreticilerinin ortak gümrük tarifelerinden kaçınmak amacıyla, bölge içindeki yatırımlarını artırmalarına neden olur. Bu tür yabancı sermaye işletmelerine “tarife fabrikaları” adı verilmektedir. Nitekim 1960’lardan sonra Avrupa Ortak Pazarı’na akan Amerikan sermayesi özellikle bu nedene dayanıyordu.
 - *Kaynak hareketliliği*: İster gümrük birliği, ister ortak pazar biçiminde olsun, birlik çapında emek ve sermayenin hareketliliğindeki artış, bölge içinde kaynakların daha iyi kullanımına yol açar. Bu da verimliliği ve refahı yükseltici bir faktördür.
 - Gümrük birliğine katılmak, kaynak etkinliğini artırmak açısından ancak “ikinci en iyi” bir politikadır. Birinci en iyi politika ise tek yanlı olarak tüm ticaret engellerini kaldırmaktır.

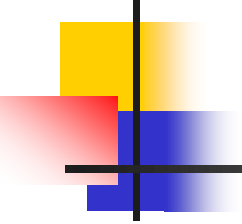

İktisadi Birlik:

- Ekonomik bütünleşme hareketlerinin son aşaması “iktisadi birlikler”dir. İktisadi birlik, uygulanacak ekonomik, parasal, mali ve sosyal politikaların birlik tarafından ortak biçimde belirlenmesini gerektirir. Ekonomik birlik bazen bir parasal birlikle tamamlanır.
- Ekonomik birlikler, oluşturulması ve sürdürülmesi güç kuruluşlardır. Bunun temel nedeni ise üye ülkelerin, mikro ve makro ekonomik politikalarla birlikte, çok geniş alanı kapsayan konular hakkında anlaşmalarını gerektirmesidir.

-
- Siyasal birleşme ile iktisadi birlikler arasında yakın bir ilişki vardır. Çoğu kez siyasi birleşmeye giden yolun iktisadi birleşmelerden geçtiği görülmektedir. Örneğin, 1870’de Bismarck, Almanya’nın siyasal birliğini 1834’te Alman prenslikleri arasında kurulan Zollverein (gümrük birliği) sayesinde gerçekleştirmiştir. AB’de Maastricht Anlaşması ile tam bir ekonomik parasal birleşmenin sağlanması, oradan da siyasal birliğe geçilmesi hedeflenmiştir.
 - İktisadi birlik durumunda, üyeler arasında serbest ticaret ve serbest faktör dolaşımının ötesinde bir işbirliği öngörülür. Örneğin vergi politikaları, para ve maliye politikaları ile sosyal ve öteki ulusal politikaların uyumlaştırılmasını gerektirir.

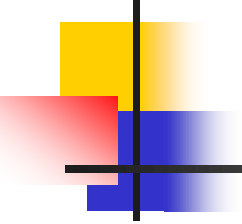
-
-
- Avrupa Ortak Pazarı örneğinde ekonomik birliğe geçiş, önce bir “tek pazar” oluşturulması yönündeki önlemleri kapsıyordu. Bu ise ortak standartların benimsenmesini, başka bir deyişle, farklı ulusal düzenlemelerin ortak bir standarda dönüştürülmesini gerektiriyordu. Ortak standartlar benimsenmesi gereken konular aşağıdaki gibi belirtilebilir:
 - *Mal standartları*: Sağlık normları, teknik özellikler ve çevre standartları vs. gibi...
 - *Hizmet sektörü*
 - *Kamunun satınalım işlemleri*: Bir üye ülkede açılan kamu ihalelerine tüm topluluk üyeleri katılabilmelidir.
 - *İşletme hukuku ilkeleri*

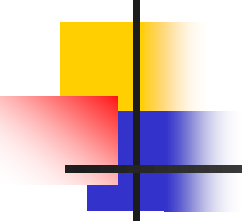
-
- *Ortak rekabet kuralları:* Ekonomik birlikler, rekabeti sınırlandırarak, şirketler arası birleşmeleri, yani tröstleşmeyi özendirici etkiler doğurabilir. Topluluk düzeyindeki üreticilere aynı şansın sağlanması için ülkeler arasında rekabeti bozacak uygulamaların önlenmesi gerekir.
 - *İnsanların serbest dolaşımı*
 - *Yasal ve yönetsel engeller:* İşletme, vergi, muhasebe, anti tröst yasaları gibi alanlarda uyum sağlanmalı. Ayrıca, sınaî ve fikri haklar yasası, patent yasası ve ticaret unvanı gibi ekonomi ve ticaret alanlarına ilişkin yasalardaki farklılıkların da giderilmesinde zorunluluk vardır.
 - Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET), 1992’de imzalanan Maastricht Anlaşması ile ekonomik ve parasal birlik kurulması kararı aldı. 1999 başında tek para birimi Euro’nun uygulamaya konması ile parasal birlik gerçekleştirildi. Bundan sonra üye ülkeler bağımsız para politikası uygulamaya son verdiler ve birliğin para politikası yeni kurulan Avrupa Merkez Bankası tarafından yürütülmeye başlandı.

İkinci En İyi Teorisi:

- Gümrük birliği analizleri göstermiştir ki, bir grup ülkenin kendi aralarındaki ticareti serbestleştirmeleri, birlik dışına karşı uyguladıkları tarifeleri sürdürdükleri bir durumda ülkenin refahını net bir biçimde artırmaya bilir. Yukarıda ayrıntılı biçimde incelenen bu fikir daha sonraları Genel Ekonomi Teorisinde ortaya atılan “ikinci en iyi teorisi”nin de temelini oluşturmuştur.
- Tam rekabet ve serbest ticaret, dünya refahını en yüksek düzeye çıkartması bakımından en iyi politikadır; o bakımdan bu politikalara “birinci en iyi” de denebilir. Tam rekabetin önemli varsayımlarından birisi, özel maliyet-sosyal maliyet (ve özel fayda-sosyal fayda) arasında bir farkın bulunmamasıdır.

-
- Ancak bu varsayım çoğu kez gerçeklere ters düşer. Çünkü gerçek hayatta özel monopollar, hükümet müdahaleleri ve üretimdeki dışsallıklar nedeniyle özel maliyet ve sosyal maliyet (ve özel fayda-sosyal fayda) eşitliği sağlanamamaktadır. İşte, tam rekabet koşullarının geçerli olmadığı böyle bir ortamda, yalnızca ticareti serbestleştirmekle üretimde ve tüketimde Pareto optimumu sağlanamaz. Bu durumda halen uygulanan kısıtlamaları dengeleyecek yeni kısıtlayıcı önlemler alınması, ülke refahı açısından daha yararlı olabilir. İşte, tam rekabet ve serbest ticaret politikalarının (birinci en iyi) gerçekleşmediği gerçek bir ortamda mevcut piyasa engellemelerini dengeleyecek yeni müdahaleci engellerin konulması (örneğin yeni gümrük tarifeleri gibi), ikinci en iyi politikaları oluşturur.
 - Kısacası, sosyal ve özel fiyat farkını sıfır yapan politikalar birinci en iyidir. Bunun gerçekleşmediği durumlarda, mevcut seçenekler arasında bu farkı en düşük yapanlar da ikinci en iyi politikaları oluştururlar.

-
- İkinci en iyi teorisinin mantığı yalnızca dış ticaretle sınırlı olmayıp, tüm ekonomik politikalara uygulanabilir.
 - İkinci en iyi teorisinin en yaygın uygulama alanlarından birisi gümrük birlikleridir. Çünkü burada, bazı kısıtlamalar kaldırılırken (üye ülkeler arasında tarifelerin kaldırılması, ticaretin serbestleştirilmesi), diğer engeller sürdürülmektedir (dışa karşı ortak tarife).
 - Viner'in 1953'te gümrük birliği teorisi üzerindeki öncü çalışmasından sonra teori Meade tarafından geliştirildi ve 1957'de Lipsey ve Lancaster tarafından genelleştirildi.
 - Bununla beraber, ikinci en iyi teorisinin koruyuculuğu savunmaya yönelik olarak ortaya atılan bir görüş olduğu da söylenemez. Çünkü teoriye göre, belirli koşullar altında (toplumsal maliyetin özel maliyetten büyük olması) ithalat kısıtlamaları toplumsal refahı artırır. Diğer bazı durumlarda ise (toplumsal maliyetlerin özel maliyetten küçük olması) ithal kısıtlamalarının kaldırılması ülke yararınadır.

Kutuplaşma Teorisi:

- Farklı gelişme düzeylerinde bulunan ülkelerin, mal ve faktör hareketlerinin serbest olduğu bir iktisadi gruba katılmaları durumunda, serbest piyasa düzeni, bunlar arasındaki gelişme dengesizliğini artırır. Bu yönde yığınlı (kümülatif) hareketler ortaya çıkar. Böylece zengin ülkeler daha zengin, yoksul ülkeler daha yoksul duruma gelirler. İsveçli iktisatçı Gunnar Myrdal tarafından ortaya atılan bu görüş, “kutuplaşma teorisi” diye bilinir.
- Kutuplaşma teorisi yalnız ülkeler arası serbest ticarete değil, aynı ülkenin farklı bölgeleri arasında, gelişme farklarının bulunması durumunda da kendini gösterir. Birçok ülkede bölgeler arasında önemli gelişme farkları vardır. Örneğin Türkiye’de Doğu-Batı, İtalya’da Kuzey-Güney sorunu gibi...